(ב) וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה יהוה:

ב ומליל משה עם רישי שבטיא, לבני ישראל למימר: דין פתגמא, דפקיד יי.

רש"י ◄ ראשי המטות: חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה, ואחר כך לכל בני ישראל. ומנין שאף שאר הדברות כן? תלמוד לומר (שמות לד): "וישבו אליו אהרן וכל הנשאים בעדה וידבר משה אליהם; ואחרי כן נגשו כל בני ישראל". ואם אין יחיד מומחה, שהפרת נדרים ביחיד מומחה, ומה ראה לאמרה כאן? למד, שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד? נאמר כאן "זה הדבר", ונאמר בשחוטי חוץ (ויקרא יז) "זה הדבר", מה הלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל, שנאמר: "דבר אל אהרן וגו'" אף זו נאמרה לכלן. זה הדבר: (ספרי) משה נתנבא ב"כה אמר ה'" (שמות יא) "כה אמר ה' כחצות הלילה". והנביאים נתנבאו ב"כה אמר ה'" מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון "זה הדבר" (ספרי, נדרים עז). דבר אחר: זה הדבר מעוט הוא, לומר שהחכם בלשון "התרה" ובעל (ואב) בלשון "הפרה" כלשון הכתוב כאן, ואם חלפו אין מתר ואין מופר:

(ג) איש כי ידר נדר ליהוה או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה:

ג גבר ארי ידר נדר קדם יי, או יקיים קים למיסר אסר על נפשיה, לא יבטיל פתגמיה, ככל דיפוק מפמיה יעביד.

רש"י ◄ נדר: האומר: הרי עלי קונם, שלא אוכל או לא אעשה דבר פלוני, יכול, אפלו נשבע שיאכל נבלות, אני קורא עליו "ככל היוצא מפיו יעשה"? תלמוד לומר "לאסר אסר" לאסר את המתר, ולא להתיר את האסור. לא יחל דברו: כמו "לא יחלל דברו", לא יעשה דבריו חלין:

(ד) ואשה כי תדר נדר ליהוה ואסרה אסר בבית אביה בנעריה:

ד ואתתא, ארי תדר נדר קדם יי, ותיסר אסר בבית אבוהא, ברביותה.

רש"י ◄ בבית אביה: (ספרי) ברשות אביה, ואפלו אינה בביתו. בנעריה: ולא קטנה ולא בוגרת, שהקטנה אין נדרה נדר, והבוגרת אינה ברשותו של אביה להפר נדריה. ואי זו היא קטנה? אמרו רבותינו: בת י"א שנה ויום אחד נדריה נבדקין; אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה, נדרה נדר. בת י"ב שנה ויום אחד אינה צריכה להבדק:

(ה) ושמע אביה את נדרה ואסרה אשר אסרה על נפשה והחריש לה אביה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום:

ה וישמע אבוהא ית נדרהא, ואסרהא דאסרת על נפשה, וישתוק לה, אבוהא ויקומון, כל נדרהא, וכל אסרי דאסרת על נפשה, יקומון.

(ו) ואם הניא אביה אתה ביום שמעו כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום ויהוה יסלח לה כי הניא אביה אתה:

ו ואם אעדי אבוהא יתהון, ביומא דשמע כל נדרהא ואסרהא דאסרת על נפשה, לא יקומון; ומן קדם יי, ישתביק לה, ארי אעדי אבוהא, יתהון.

רש"י ◄ ואם הניא אביה אתה: אם מנע אותה מן הנדר, כלומר שהפר לה. "הנאה" זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר: "ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר", הוי אומר: "הנאה" זו הפרה. ופשוטו: לשון מניעה והסרה; וכן (במדבר לב): "ולמה תניאון"; וכן (תהלים קמא): "שמן ראש אל יני ראשי"; וכן (במדבר יד): "וידעתם את תנואתי", את אשר סרתם מעלי. וה' יסלח לה: במה הכתוב מדבר? באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה, והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים, זו היא שצריכה סליחה, ואף על פי שהוא מופר. ואם המופרים צריכים סליחה, קל וחומר לשאינן מופרים (ספרי):

(ז) ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה:

ז ואם מהוה תהוי לגבר, ונדרהא עלה, או פירוש ספותהא, דאסרת על נפשה.

רש"י ◄ ואם היו תהיה לאיש: (נדרים סז) זו ארוסה; או אינו, אלא נשואה? כשהוא אומר: "ואם בית אישה נדרה", הרי נשואה אמור, וכאן בארוסה, ובא לחלק בה, שאביה ובעלה מפירין נדריה. הפר האב ולא הפר הבעל, או הפר הבעל ולא הפר האב, הרי זה אינו מופר, ואין צריך לומר אם קים אחד מהם. ונדריה עליה: שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן אביה ולא הפר ולא הקימו:

(ח) ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו נדריה ואסרה אשר אסרה על נפשה יקמו:

ח וישמע בעלה ביומא דשמע, וישתוק לה: ויקומון נדרהא, ואסרהא דאסרת על נפשה יקומון.

רש"י ◄ ושמע אישה וגו': הרי לך, שאם קים הבעל, שהוא קים:

(ט) ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר את נדרה אשר עליה ואת מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה ויהוה יסלח לה:

ט ואם ביומא דשמע בעלה, אעדי יתהון, ובטיל ית נדרהא דעלה, וית פירוש ספותהא דאסרת על נפשה ומן קדם יי, ישתביק לה.

רש"י ◄ *)והפר את נדרה אשר עליה: יכול, אפלו לא הפר האב? תלמוד לומר "בנעוריה בית אביה" כל שבנעוריה ברשות אביה היא (קידושין יג):

(י) ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה:

י ונדר ארמלא, ומתרכא כל דאסרת על נפשה, קים עלה.

רש"י ◄ אשר אסרה על נפשה יקום עליה: לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל; ובאלמנה מן הנשואין הכתוב מדבר, אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל, נתרוקנה וחזרה לרשות האב:

(יא) ואם בית אישה נדרה או אסרה אסר על נפשה בשבעה:

יא ואם בית בעלה, נדרת, או אסרת אסר על נפשה, בקיום.

רש"י ◄ ואם בית אישה נדרה: בנשואה הכתוב מדבר:

(יב) ושמע אישה והחרש לה לא הניא אתה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום:

יב וישמע בעלה וישתוק לה, לא אעדי יתהון, ויקומון, כל נדרהא, וכל אסרי דאסרת על נפשה, יקומון.

(יג) ואם הפר יפר אתם אישה ביום שמעו כל מוצא שפתיה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם ויהוה יסלח לה:

יג ואם בטלא יבטיל יתהון בעלה, ביומא דשמע כל אפקות ספותהא לנדרהא ולאיסר נפשה, לא יקומון: בעלה בטילנון, ומן קדם יי ישתביק לה.

(יד) כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו:

יד כל נדר וכל קיומת אסר, לסגפא נפש בעלה יקימנון, ובעלה יבטילנון.

רש"י ◄ כל נדר וכל שבעת אסר וגו': לפי שאמר שהבעל מפר, יכול, כל נדרים במשמע? תלמוד לומר "לענת נפש" אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד. והם מפרשים במסכת נדרים (דף עט):

(טו) ואם החרש יחריש לה אישה מיום אל יום והקים את כל נדריה או את כל אסריה אשר עליה הקים אתם כי החרש לה ביום שמעו:

טו ואם משתק ישתוק לה בעלה, מיום ליום, ויקים ית כל נדרהא, או ית כל אסרהא דעלה קיים יתהון, ארי שתיק לה ביומא דשמע.

רש"י ◄ מיום אל יום: שלא תאמר מעת לעת, לכך נאמר "מיום אל יום" ללמדך, שאין מפר אלא עד שתחשך:

(טז) ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו ונשא את עונה:

טז ואם בטלא יבטיל יתהון, בתר דשמע ויקביל, ית חובה.

רש"י ◄ אחרי שמעו: אחרי ששמע וקים, שאמר: "אפשי בו" וחזר והפר לה, אפלו בו ביום. ונשא את עונה: הוא נכנס תחתיה. למדנו מכאן, שהגורם תקלה לחברו, הוא נכנס תחתיו לכל ענשין:

(יז) אלה החקים אשר צוה יהוה את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו בנעריה בית אביה:

יז אלין קימיא, דפקיד יי ית משה, בין גבר לאתתיה, בין אבא לברתיה, ברביותה בית אבוהא.

לא (א) וידבר יהוה אל משה לאמר:

א ומליל יי, עם משה למימר.

(ב) נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמיך:

ב אתפרע, פרענות בני ישראל, מן, מדינאי; בתר כין, תתכניש לעמך.

רש"י ◄ מאת המדינים: ולא מאת המואבים, שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה, שהיו יראים מהם שיהיו שוללים אותם, שלא נאמר אלא (דברים ב) "אל תתגר בם למלחמה", אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם. דבר אחר: מפני ב' פרידות טובות שיש לי להוציא מהם: רות המואביה ונעמה העמונית:

(ג) וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת יהוה במדין:

ג ומליל משה עם עמא למימר, זריזו מנכון גברין לחילא; ויהון, על מדין, למתן פרענות דין עמיה דיי, במדין.

רש"י ◄ וידבר משה וגו': (ספרי) אף על פי ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחר. החלצו: כתרגומו, לשון חלוצי צבא מזיינים. אנשים: צדיקים וכן (שמות יז) "בחר לנו אנשים"; וכן (דברים א) "אנשים חכמים ונבנים וידעים". נקמת ה': שהעומד כנגד ישראל, כאילו עומד כנגד הקדוש ברוך הוא:

(ד) אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא:

ד אלפא, לשבטא, אלפא, לשבטא לכל שבטיא דישראל, תשלחון לחילא.

(ה) וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שנים עשר אלף חלוצי צבא:

ה ואתבחרו מאלפיא דישראל, אלפא לשבטא תרי עסר אלפין, מזרזי חילא.

רש"י ◄ וימסרו: להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל. עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר? (שמות יז) "עוד מעט וסקלני" ומשששמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין, לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן:

(ו) וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש וחצצרות התרועה בידו:

ו ושלח יתהון משה אלפא לשבטא, לחילא: יתהון וית פינחס בר אלעזר כהנא, לחילא, ומני קדשא וחצוצרת יבבתא, בידיה.

רש"י ◄ אתם ואת פינחס: מגיד, שהיה פינחס שקול כנגד כלם. ומפני מה הלך פינחס ולא הלך אלעזר? אמר הקדוש ברוך הוא: מי שהתחיל במצוה, יגמר. דבר אחר: שהלך לנקם נקמת יוסף אבי אמו, שנאמר (בראשית לז): "והמדינים מכרו אתו" (סוטה מג) ומנין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף? שנאמר (שמות ו): "מבנות פוטיאל" מזרע יתרו שפטם עגלים לעבודת אלילים ומזרע יוסף שפטפט ביצרו. דבר אחר: שהיה משוח מלחמה. וכלי הקדש: זה הארון והציץ, שהיה בלעם עמהם, ומפריח מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם, הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים, לכך נאמר: "על חלליהם" במלכי מדין, שנופלים על החללים מן האויר וכן בבלעם כתיב: "אל חלליהם" (יהושע יג). בידו: ברשותו; וכן (במדבר כא): "ויקח את כל ארצו מידו":

(ז) ויצבאו על מדין כאשר צוה יהוה את משה ויהרגו כל זכר:

ז ואתחילו, על מדין, כמא דפקיד יי, ית משה; וקטלו, כל דכורא.

(ח) ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע חמשת מלכי מדין ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב:

ח וית מלכי מדין קטלו על קטיליהון, ית אוי וית רקם וית צור וית חור וית רבע חמשא, מלכי מדין; וית בלעם בר בעור, קטלו בחרבא.

רש"י ◄ חמשת מלכי מדין: וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב? למה הוזקק לומר "חמשת"? אלא ללמדך, ששוו כלם בעצה והשוו כלם בפורענות. בלעם הלך שם לטל שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו (ספרי) ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה. אמר להם: אם כשהייתם ששים רבוא לא יכלתם להם, ועכשיו בי"ב אלף אתם באים להלחם? נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו. בחרב: הוא בא על ישראל והחליף אומנותו בשלהם, שאין נושעים אלא בפיהם ע"י תפלה ובקשה, ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו, אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות, שבאין בחרב, שנאמר (בראשית כז): "ועל חרבך תחיה":

(ט) וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקנהם ואת כל חילם בזזו:

ט ושבו בני ישראל ית נשי מדין, וית טפלהון; וית כל בעיריהון וית כל גיתיהון וית כל נכסיהון, בזו.

(י) ואת כל עריהם במושבתם ואת כל טירתם שרפו באש:

י וית כל קרויהון במותבניהון, וית כל בית סגדתהון אוקידו, בנורא.

רש"י ◄ טירתם: מקום פלטירין שלהם, שהוא לשון מושב כמרים יודעי חקיהם. דבר אחר: לשון מושב שריהם, כמו שמתרגם "סרני פלשתים" טורני פלשתאי:

(יא) ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה:

יא ושבו, ית כל עדאה, וית, כל דברתא באנשא, ובבעירא.

רש"י ◄ ויקחו את כל השלל וגו': מגיד, שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות, שנאמר: "את כל השלל", ועליהם מפרש בקבלה: "שניך כעדר הרחלים וגו'", אף אנשי המלחמה שבך כלם צדיקים. שלל: הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין. בז: הוא בזת מטלטלין, שאינם תכשיטין. מלקוח: אדם ובהמה. ובמקום שכתוב "שבי" אצל "מלקוח" "שבי" באדם, "מלקוח" בבהמה:

(יב) ויבאו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל עדת בני ישראל את השבי ואת המלקוח ואת השלל אל המחנה אל ערבת מואב אשר על ירדן ירחו:

יב ואיתיאו לות משה ולות אלעזר כהנא ולות כנשתא דבני ישראל, ית שביא וית דברתא וית עדאה למשריתא: למישריא דמואב, דעל ירדנא דיריחו.